

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра мов і літератур Близького та Середнього Сходу

Художньо-стильовий аспект автобіографічного роману «Спогади»

Абу аль-Касіма аш-Шаббі

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня «бакалавр»
студентки IV курсу
галузь знань 03 — Гуманітарні науки
освітньої програми
Східна мова (арабська) і
література,
західноєвропейська мова та
переклад
спеціальності 035 Філологія
035.06 Східні мови та літератури (переклад включно)
ГУДИМИ Ярослави Олегівни
Науковий керівник:
к. філол. н., доц. **Марія ВЕЛИЧКО**
Рецензент:
к. філол. н., доц. **Іван СІВКОВ**

«Допущено до захисту»
Протокол засідання
кафедри мов і літератур
Близького та Середнього Сходу
протокол № 12 від «23» травня 2023 року
завідувач кафедри (підпис)
д. філол. н., доц. **Олена МАЗЕПОВА**

КИЇВ
2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЖИТТЄВИЙ ТА ТВОРЧИЙ ШЛЯХ АБУ АЛЬ-КАСІМА АШ-ШАББІ	6
1.1 Життєвий шлях Абу аль-Касіма аш-Шаббі.....	6
1.2 Творчий доробок поета та письменника.....	9
Висновки до першого розділу	17
РОЗДІЛ 2. ХУДОЖНЬО-СТИЛЬОВІ ЗАСОБИ РОЗКРИТТЯ ВНУТРІШНЬОГО СВІТУ ГЕРОЇВ У РОМАНІ “مذكرات” («СПОГАДИ»)	18
2.1 Автобіографічність роману «Спогади».....	18
2.1.1 Композиція та структура роману.....	20
2.2 Психологічний паралелізм у романі «Спогади» як засіб розкриття внутрішнього світу Абу аль-Касіма аш-Шаббі.....	24
2.3 Діалогічне та монологічне мовлення ліричного героя роману «Спогади» як характерна риса творчої манери митця.....	29
Висновки до другого розділу	36
ВИСНОВКИ	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	40

ВСТУП

Абу аль-Касім аш-Шаббі, знаний туніський письменник і поет ХХ ст., справив значний вплив на арабську літературу завдяки своєму винятковому таланту і творчості. Його автобіографічний роман «Спогади» є визначною працею в царині арабістики. «Спогади» - це складна психологічна історія, важливість якої полягає у вдалому використанні автором численних літературних прийомів і технік, що дозволяє всебічно проаналізувати художньо-стилістичні елементи роману. У його основу покладені власні роздуми автора, датовані 1930 роком, під впливом подій боротьби Тунісу за незалежність, соціальних та культурних змін, що відбувалися в країні, до яких аш-Шаббі мав безпосереднє відношення, адже виступав представником туніської інтелігенції та новатором у літературі.

У романі простежується сьогодення головного героя з постійними зверненнями до картин дитинства поета. Таким чином однією з провідних рис автобіографічного роману «Спогади» є психологічний паралелізм. За допомогою нього читач може спостерігати, як ефективно аш-Шаббі передає психологічний стан себе як протагоніста.

Складні моменти діалогу між персонажами, у свою чергу, створюють динамічну напругу в тексті. З іншого боку, монологи головного героя дають змогу зазирнути в його внутрішній світ, мотиви та вчинки.

Актуальність дослідження полягає в недостатній увазі, яку науковці приділяють творчості сучасних туніських письменників порівняно з класичною арабською літературою. Автобіографічний роман Абу аль-Касіма аш-Шаббі «Спогади» є відомим в арабських літературних колах твором, однак він не був детально проаналізований, на відміну від його поезії, якій присвячується більша кількість наукових іноземних розвідок. В українській арабістиці роман «Спогади» раніше не вивчався, що підкреслює потребу в його комплексному дослідженні. Роман «Спогади» є прикладом розвитку не тільки літературного жанру в сучасній арабській літературі ХХ століття, але й створює можливість

дослідження історичних подій у Тунісі та еволюції туніських літературних і суспільних кіл.

Метою дослідження є розкриття авторського задуму в автобіографічному романі Абу аль-Касіма аш-Шаббі «Спогади» через призму вивчення особливостей твору, аналіз його стильових прийомів, розкриття сюжету та основних тем роману.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

1. З'ясувати життєвий шлях та творчий доробок Абу аль-Касіма аш-Шаббі, що дозволить краще зрозуміти мотивацію та цінності, які лежать в основі автобіографічного роману «Спогади».

2. Визначити особливості жанру автобіографічного роману «Спогади» та способи їх реалізації в творі.

3. Визначити основні художньо-стилістичні прийоми, використані в романі, а також проаналізувати моменти психологічного паралелізму в романі та визначити їхню роль у розкритті образів героїв та тематики твору.

4. Окреслити прийоми використання монологічного та діалогічного мовлення, їх роль у розкритті образу головного героя роману.

Об'єктом дослідження є автобіографічний роман Абу аль-Касіма аш-Шаббі «Спогади».

Предмет дослідження є художньо-стилістичні особливості автобіографічного роману «Спогади» Абу аль-Касіма аш-Шаббі, зокрема, стиль, композиція, мовленнєві засоби та образна система.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що вперше здійснено ґрунтовний аналіз роману Абу аль-Касіма аш-Шаббі «Спогади» та висвітлено художнє бачення світу очима автора.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані науковцями та дослідниками, котрі зацікавлені життям і творчістю Абу аль-Касіма аш-Шаббі. Матеріали дослідження також можуть бути корисними для викладання та вивчення творів аш-Шаббі в контексті арабської

літератури, завдяки глибокому розумінню тем і прийомів, використаних в автобіографічному романі «Спогади».

Вирішення поставлених завдань здійснювалося з використанням таких **методів дослідження** як філологічний, системний, описовий, логічний, метод сюжетно-концептуального аналізу, метод суцільної вибірки.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ЖИТТЄВИЙ ТА ТВОРЧИЙ ШЛЯХ АБУ АЛЬ-КАСІМА АШ-ШАББІ

1.1 Життєвий шлях Абу аль-Касіма аш-Шаббі

Абу аль-Касім ібн Ібрагім аш-Шаббі, туніський літературний діяч ХХ ст., котрого вважають одним із піонерів сучасної арабської поезії, народився 24 лютого 1909 р. в невеликому адміністративному районі аш-Шаббія (الشابية) у губернаторстві Тозер (توزر), що на південному заході Тунісу. Тозер є одним з губернаторств (ولاية) Туніської Республіки, що межує на Заході з Алжирською Народною Демократичною Республікою, губернаторством Гафса - на Півночі, Кабілі - на Сході та Півдні. У наш час адміністративним центром губернаторства Тозер є однойменне місто Тозер, де аш-Шаббі й проживав [34, с. 9].

Питання щодо точної дати народження аш-Шаббі є дискусійним: Ізуддін Ісмаїл (1929-2007, عز الدين إسماعيل), єгипетський критик та професор, також укладач збірки поезії (ديوان) аш-Шаббі 1955 р. у вступі наголошував: «Прийнято вважати, що роком його народження був 1909» [35, с. 7].

Родина аш-Шаббі славилася своєю мудрістю і побожністю протягом багатьох поколінь. Серед його відомих пращурів Ахмад ібн Махлуф аш-Шаббі (1431-1492, أحمد بن مخلوف الشابي) - учений і засновник однієї з суфійських течій в хафсидському Тунісі [30, с. 294]. Батько поета, шейх Мухаммад бін аль-Касім аш-Шаббі (محمد بن القاسم الشابي), навчався в університеті Аль-Азгар (جامعة الأزهر). Згодом, після повернення з Єгипту до Туніса, батько продовжив навчання в університеті аз-Зейтуна (جامعة الزيتونة), потім одружився, та згодом у нього народився син Абу аль-Касім. Мухаммада бін аль-Касіма було призначено суддею [35, с. 9]. Такого виду робота вимагала від батька постійних переїздів з однієї частини країни до іншої, що надало зовсім юному аш-Шаббі можливість познайомитися з життям по всій країні на початку ХХ ст., коли Туніс знаходився під протекторатом Франції, та сформувати власні естетичні погляди [33].

Родина Абу аль-Касіма аш-Шаббі проживала в різних регіонах, включаючи область Загван (زغوان) у центральній частині країни, області Кафса

(قفصة) і Кабіс (قابس) - у південній, Баджа (باجة) та Банзерт (بنزرت) - на Півночі. У результаті лише в останні декілька років свого життя письменник жив у рідному місті [30, с. 294].

Усі свої роки батько Мухаммад бін аль-Касім аш-Шаббі присвятив суддівській справі та помер незадовго після повернення до Тозеру [34, с. 8]. У нього було чотири сини, серед них: Мухаммад Аль-Амін (1917-1974), Абдулла, Абду аль-Хамід та найстарший - Абу аль-Касім ібн Ібрагім аш-Шаббі [42]. Аль-Амін аш-Шаббі був першим міністром освіти в епоху незалежності Тунісу в період з 17 квітня 1956 до 6 травня 1958 рр. [47].

Сам Абу аль-Касім аш-Шаббі почав шлях навчання ще з ранньої юності, коли батько привчив його до книги. У віці дев'яти років майбутній поет вивчив увесь Коран, що також свідчило про його феноменальну пам'ять. Батько Аль-Касіма хотів, щоб його син пішов тим самим шляхом, що й він сам, тому прищепив синові знання арабської мови та базові навички грамотності. Таке виховання розкрило новий талант аш-Шаббі: він писав вірші, коли йому ще не виповнилося 15 років [35, с. 9].

Аш-Шаббі отримав початкову освіту в релігійній школі Габесу (قابس) - у місті на півдні Тунісу. Пізніше, у віці дванадцяти років, він переїхав до столиці з метою відвідувати школу мечеті аз-Зейтуна для здобуття середньої освіти [34, с. 10]. Додатково він часто відвідував бібліотеки ас-Садікія (مكتبة الصادقية) та аль-Халдунія (الخلدونية), аби вивчати широкий спектр арабської літератури, як класичної, так і новітньої.

Освіта Аш-Шаббі базувалася на арабській мові. Його світогляд, натомість, був відкритий до іноземних культур, тому за можливості в бібліотеках поет відкривав для себе європейську літературу в перекладах [45]. Аш-Шаббі страждав від незнання іноземної мови в той час, коли більшість його друзів була двомовною: «Я знаю, що я можу літати у світі літератури лише на одному крилі», — писав аш-Шаббі в листі [30, с. 294].

Між 1927 і 1930 рр. аш-Шаббі завершив середню освіту, що збіглося зі смертю його батька в грудні 1929 р. [33]. Ця подія призвела до загострення серцевого недуга поета, який вперше проявився ще в підлітковому віці.

У 1930 р. він вступив до туніської юридичної школи, де вивчився на суддю, як і його батько. Однак юнак мав зовсім інші захоплення. Перебування в столиці мало певні плюси: аш-Шаббі мав змогу відвідувати літературні клуби, лекції, форуми, і як результат він приєднався до літературного клубу при школі Ас-Садікія (المدرسة الصادقية), заснованої в 1875 році Хайром ад-Діном Ат-Тунісі [35, с. 11].

В останні роки життя здоров'я поета значно погіршилося. Незважаючи на рекомендації лікарів обмежити фізичні навантаження, зокрема біг і піші прогулянки, які він любив найбільше, аш-Шаббі ігнорував їхні поради. В одному зі своїх щоденникових записів від 16 січня 1930 р. він висловив бажання брати участь у заходах на свіжому повітрі, як і інші молоді люди. Однак через ослаблене серце йому було заборонено це робити. Він нарікав, що його серце було джерелом його болю і посудиною, яка вміщувала його печаль, затьмарюючи темрявою як внутрішнє, так і зовнішнє життя [35, с. 13].

Улітку 1932 р. він перебував у міській лікарні Айн-Дірхама разом зі своїм братом Мухаммедом аль-Аміном, пізніше повернувся до Тунісу восени після подорожі через Табарку і поїхав до Тозера [33]. Різкі переміщення країною залишили відбиток на фізичному стані поета та письменника: 3 жовтня, за шість днів до смерті, він потрапив до лікарні Хабіба Тамера в столиці Тунісу. О четвертій годині ранку в вівторок, 9 жовтня 1934 р., аш-Шаббі помер. Того ж дня його тіло перевезли до Тозера і поховали там [45]. Донині місцеві жителі, туристи, які цінують творчість аш-Шаббі, відвідують мавзолей, де він спочиває, щоб віддати йому шану [44].

Наразі на честь Абу аль-Касіма аш-Шаббі в Тозері названа низка шкіл, серед яких початкова та середня школи [31].

У 2009 р. Туніс відзначив 100-річчя від дня народження поета аш-Шаббі виставками, поетичними читаннями, музичними виступами, перевиданням його

збірки і випуском поштової марки з його зображенням. Тодішній міністр культури підкреслив творчий внесок аш-Шаббі в історію Тунісу: «аш-Шаббі був творчим поетом, який освітив шлях на поворотний момент в історії Тунісу, коли питання свободи та незалежності були найбільш важливими...» [31]

Значення Абу аль-Касіма аш-Шаббі як національного героя, великого поета та культурного діяча визнали не лише в Тунісі, а й в Україні. 16 грудня 2020 р. на будівлі Сватівської районної бібліотеки було відкрито меморіальну дошку на його честь, що зробило Сватове першим містом у Європі, де встановили таку дошку [20].

1.2 Творчий доробок поета та письменника

У 1881 р. Франція окупувала Туніс у рамках розширення своєї колоніальної імперії, що було викликано економічною кризою та пошуком нових торговельних шляхів. Це мало значний вплив на туніське суспільство і культуру, особливо з точки зору мови та ідентичності. Запровадження французької мови як мови освіти та адміністрації призвело до занепаду арабської як літературної мови, і багато туніських письменників почали писати французькою, створивши соціальний і культурний розрив між франкомовними елітами та більшістю тунісців, які розмовляли арабською. Хоча використання французької мови не було загальноприйнятим, вона стала офіційною в Тунісі, що відображає колоніальні відносини між Францією і Тунісом [16, с.102-103]. Незважаючи на ці виклики, туніські письменники та поети продовжували слідувати темам національної ідентичності, культурної спадщини та політичного опору у своїх творах. Абу аль-Касім аш-Шаббі разом із Мухаммадом аль-Башрушем (محمد البشروش, 1944-1911) пішов цим тернистим шляхом [16, с. 37]. Діяльність аш-Шаббі була багатогранною. За життя він досяг успіху в різних сферах, включаючи літературну критику, поезію, прозу та просвітництво. Базуючись на отриманих із різноманітних джерел знань про літературу, поет мав власні чіткі уявлення щодо творчості арабського поета загалом. Деякі ідеї аш-Шаббі щодо

поезії, його найширшого спектру діяльності, розсіяні в статтях, листах й особистих щоденниках [17, с. 105].

1 лютого 1929 р., Аш-Шаббі прочитав свою першу літературну лекцію на прохання літературного клубу товариства ас-Садікія в Тунісі [33]. У лекції під назвою «Поетична уява арабів» йшлося про необхідність звільнитися від традиційних умовностей і прийняти нові форми мислення в арабській поезії. Аш-Шаббі закликав поетів розширювати свою уяву, черпати натхнення у західних вчених і критикувати тих, хто чинить опір прогресу в літературі та творчому самовираженні [30, с. 294].

У своєму вступі під назвою «Арабська література в сучасній епосі» (الأدب العربي في العصر الحاضر), написаному до збірки єгипетського поета Ахмада Закі Абу аш-Шаді (أحمد زكي أبو شادي) «Джерело» (الينبوع), опублікованій у 1932 р., Аш-Шаббі дав детальний огляд сучасної арабської поезії та виступив за новаторство: «Я вважаю, що не перебільшу, якщо скажу, що наша ера відрізняється від усіх попередніх епох і змішування культур не є теоретичним... і що сучасна арабська література змішалася з літературами світу в такий спосіб, якого історія літератури не знала в попередні епохи» [43, с. 22].

Серед тез згаданого вступу також чітко виділяється ставлення аш-Шаббі до поета як творця, який не повинен дотримуватися рамок, нав'язаних суспільством: «...душа поета — це вільний дух, який не втихомирить кайданами..., вільний, як птах у небі, обличчя в морі, і мандрівний гімн в обрядах простору, вільний, просторий... не обмежений доктриною, не зв'язаний образом чи прикладом». [30, с. 297]

Однак у вступі до «Джерела» Абу аль-Касім аш-Шаббі також висловлює своє тверде переконання, що слід зберігати повагу до правил арабської мови та її коріння, тим самим заперечуючи запровадження в літературі діалектів: «Що стосується сучасної школи... вона закликає до свободи мистецтва від будь-яких обмежень, які перешкоджають руху та життю. І в цьому всьому вони навряд чи погоджуються зі старою школою, за винятком поваги до правил та походження

мови» [43, с. 29]. Дійсно, поезія та проза аш-Шаббі написана арабською літературною мовою, яка є доступною та зрозумілою для більшості людей.

В арабському світі було переглянуто розуміння суті поезії та композиції вірша. Монорима перестала бути ключовою для побудови касиди. Натомість більше уваги приділялося почуттям ліричного героя, для творів також стала характерна національна проблематика. Окрім традиційної арабської касиди, поширення набули сучасні форми поезії, такі як вільний вірш і поезія в прозі. Поетичне вираження стало більш інтегрованим, часто включало музику і виконувалося як пісня або гімн [16, с. 40].

Вірші Абу аль-Касіма аш-Шаббі написані арабською літературною мовою та за використання аруду (عروض), - системи віршування, яка походить з класичної арабської поезії і використовує схему чергування довгих і коротких складів. Однак не всі формальні елементи касиди послідовно присутні, як-от відсутній зачин насіб (نسيب), не дотримана каркасна структура довгих і коротких та єдність метрики [16, с. 84].

Поезія аш-Шаббі несе в собі дух, що нагадує європейську лірику, перекладену та адаптовану до арабських реалій, що вважалося нетиповим для людини, яка мала салафітське виховання та освіту [16, с. 83]. Аш-Шаббі досліджував західну поезію через переклади творів таких поетів-романтиків, як Альфонс де Ламартін (1790-1869), Альфред де Віньї (1797-1863), Джордж Гордон Байрон (1788-1824) і Персі Біші Шеллі (1792-1822) [27, с. 100].

Таким чином С. В. Рибалкін вважає, що Абу аль-Касім аш-Шаббі у своїй поезії поєднував традиції вірша Заходу та Сходу. Його касида – الشعر ليس الموزون – المقفى فقط, «римова, але не має сталого розміру» [16, с. 79].

Творчість аш-Шаббі характеризується романтизмом і революційним духом. Його поезія часто оспівує красу природи, і він використовує природні образи, щоб передати свої емоції та ідеї [27, с. 66]. Крім цього, на творчість митця глибоко вплинули його політичні переконання, і він багато писав про боротьбу за незалежність і свободу на своїй Батьківщині.

Варто виділити існуючу закономірність поезії аш-Шаббі: у його романтичних та пейзажних віршах поет уособлює себе як стражденного юнака, який хотів писати про кохання та природу, але на заваді стала особиста трагедія та соціально-політична нестабільність його часу. Ранній період життя аш-Шаббі був затьмарений смертю батька та муками розлуки з коханою, внаслідок чого він швидко постарів і відчув себе відірваним від світу. Його ж громадянська поезія намагалася надихнути і вселити надію в співгромадян [16, с. 87].

В образах природи та жінки аш-Шаббі вбачав красу, а поета вважав «її посланцем». Примітно, що поет використовував термін «краса» в його найбільш широкому значенні. За його словами, краса - це «сила, яка змушує птахів співати і метеликів махати крилами, перестрибуючи з однієї квітки на іншу. Поети надихаються красою, створюючи свої вірші. Нації судять за їхньою оцінкою краси. Так само оцінюється творчий доробок поетів - за ступенем, до якого в ньому присутня краса» [27, с. 101]. Таким чином, не дивно виявити, що аш-Шаббі часто знаходив спокій та умиротворення в природі. Прикладом може слугувати вірш «Ліс (الغاب)»:

في الغاب، في الغاب الحبيب، وإنه
حرم الطبيعة والجمال السامي
ظهرت في نار الجمال مشاعري
ولقيت في دنيا الخيال سلامي [35, с. 460].

У лісі, улюбому лісі,

Він святилище природи та величної краси.

У вогні краси з'явилися мої почуття

І я знайшов спокій у світі уяви.

Аш-Шаббі цінує красу людини та звеличує благотворний вплив людської краси на нього, хоча він часто асоціює її з сумом, як, наприклад, у його касиді «Чарівниця (الساحرة)»:

إن في المرأة الجميلة سحرا

*У прекрасній жінці є геніальна магія,
Яка розпалює смуток та змушує його зростати.*

Серед найцитованіших віршів його громадянської поезії «Воля життя (إرادة الحياة)», написаний за рік до смерті 16 вересня 1933 р.. Вірш поет написав під враженням та натхненням від зустрічі з націоналістом ат-Тагіром Сфаром (1903-1942, الطاهر صفر), туніським юристом та політиком, 1933 р. в гірському місті Айн-Драгім (عين دراهم), де аш-Шаббі проводив час за поради лікарів, як вказувалося в його листуванні [24].

У поезії «Волі до життя» Аш-Шаббі наголошує на думці, що ніщо не може стати на шляху народу, який рішуче налаштований жити гідним і почесним життям на своїй батьківщині:

إذا الشعب أراد الحياة
فلا بد أن يستجيب القدر
ولا بد لليل أن ينجلي
ولا بد للقيد أن ينكسر [35, с.406].

*Якщо нація одного разу забажає жити,
Доля обов'язково на це відповість,
Ніч неминуче розійдеться,
А ланцюги неминуче розірвуться.*

Аш-Шаббі, якого прийнято називати «поетом любові та революції» [26], бачить себе носієм послання, яке він прагне передати світові та своєму народові через природу:

ودمدت الريح بين الفجاج:
وفوق الجبال وتحت الشجر
"إذا ما طمحت إلى غاية
ركبت المنى، ونسيت الحذر"
"و لم اتجنب وعمور الشعب
ولا كبة اللهب المستعر"

*Вітер завивав у горах,
На їхніх вершинах і між деревами:
«Якщо в мене є сильне бажання,
Я подолаю всі лиха та забуду про обережність
Я не омину ні важкопрохідних рифів,
Ні вогняної кулі колонізації.
Хто не любить підніматися в гори,
Буде вічно жити в ровах».*

Громадянська лірика аль-Касіма аш-Шаббі була зосереджена на прагненні звільнитися від колоніалізму: це були гімни звільнення та докори тиранам, зважаючи на складну соціально-політичну ситуацію, у якій опинився Туніс у кінці 1920-х та в 1930-х рр.. Двома з його найбільш революційних віршів були «Тиранам (إلى الطاغية)», написаний 19 лютого 1927 р., і «Тиранам світу» (إلى طغاة العالم), написаний 8 квітня 1934 р. відповідно [35, с. 118]. Необхідно зазначити, що обидва вірші сповнені революційного духу та віри в свій народ, вони слугували закликком до пробудження, мотивацією до змін; однак перша версія не містила елемент зв'язку з природою, на відміну від пізнішої [30, с. 299].

З вибірок поезії аш-Шаббі ми неодноразово помічаємо його глибоку відданість та любов до своєї батьківщини. У вірші «Прекрасний Туніс (تونس الجميلة)», рядки якого були розміщені на його мавзолеї [25], поет емоційно переживає біль окупації Тунісу, порівнюючи її з темрявою, однак у той самий час надихає народ на боротьбу, об'єднання та захист рідної землі, не оминаючи також надзвичайні ландшафти Тунісу, його історію, культуру. Примітно, що подібні мотиваційні заклики стали гаслом для соціальних та політичних змін у державі та за її межами:

الهُوى قد سبحت أيّ سباحة
شِرْعتي حُبُّكَ العميقُ وإنّي
قد تذوّقتُ مُرّه وقَراحه

...

إنّ ذا عصرٌ ظلمة غير أنّي
من وراء الظلام شمّتُ صباحه
ضَيِّع الدهرُ مَجْدَ شعبي ولكنّ
الحياة يومًا وشاحه سترد[35, с. 58].

*О прекрасний Тунісе,
Плаваючи в морі твоєї любові,
Глибокої любові
Я відчув твою печаль та гіркоту
...
Ера темряви - це я
З-за темряви я відчув запах ранку
Час втратив славу мого народу, однак
життя колись повернеться.*

Останні два бейти «Прекрасного Тунісу» були додані до національного гімну Тунісу в 1987 р.

Абу аль-Касім аш-Шаббі мав сильну мережу підтримки, яка складалася з друзів і колег-реформаторів, які вірили в його талант і бачення. Один із його близьких друзів, Мухаммад аль-Халіві (محمد الحليوي), непохитно вірив у здібності аш-Шаббі як поета та інтелектуала, про що свідчать листи та історії про нього [27, с. 100]. У листі від 26 березня 1930 р. аль-Халіві писав: «Ти невідомий пророк серед свого народу; але історія, так, історія гарантує, що твоє ім'я буде вічним і що майбутнє покоління увінчає твою голову славою ще довго після того, як ми з тобою помremo». У листі від 10 грудня 1933 р. аль-Халіві пожартував, що в нинішньому контексті аш-Шаббі був би Ламартіном, а сам аль-Халіві - його другом і критиком Шарль-Огюстен де Сент-Бевом (1804-1869). Він продовжив:

«Потім голос розуму повертає мене до реальності, хоча я вірю, що ти — Ламартін арабської поезії» [30, с. 302].

Унікальним явищем для туніської літератури того періоду стала і поезія в прозі або прозова касида (قصيدة نثرية). Римована проза садж (سجع) була присутня в арабській літературі протягом століть, але лише в другій половині ХХ століття вона розвинулася як окрема поетична форма в Магрибі. Аш-Шаббі написав десяток прозових касид, які опублікував у періодичному виданні «Світ літератури» (العالم الأدبي). Його творчий доробок у сфері прозової касиди представлена наступними творами: «Пісня болю» (أغنية الألم), «Сльоза прірви» (الدمعة الهاوية), «О душа» (أيتها النفس), «Осінь» (الخريف), «Три печалі» (الثلاثة الأحران), «Рештки сутінок» (بقايا الشفق), «Навпроти печери Аль-Ваді» (أمام كهف الوادي), «Як, о моє серце» (كيف يا قلبي), «Річниця» (الذكرى), «Втрачена душа» (النفس التائهة), «Поет» (الشاعر) та «Ніч» (الليل) відповідно [16, с. 101].

Абу аль-Касім аш-Шаббі розпочав активну публікацію своїх творів у вересні 1932 р. разом із заснуванням журнал «Аполлон» (مجلة أبولو). Журнал мав на меті відродити арабську поезію, співпрацюючи з письменниками з Єгипту та інших країн [32, с. 67].

У сфері прози Абу аль-Касім аш-Шаббі зокрема відомий автобіографічним твором *مذكرات*. Це своєрідний щоденник, котрий він вів у 1930. Твір надає більш широке уявлення як про його повсякденне життя та рутину, так і про літературну та процвітаючу культурну сцену в Тунісі того часу; проливає світло на особисте життя аш-Шаббі, включаючи його проблеми зі здоров'ям і стосунки з родиною та друзями. Ніхто насправді не знає, чи судилося «Спогадам» бути опублікованими, оскільки їхній стиль відшліфований та дає змогу побачити темперамент поета, який коливається між спонтанним гнівом, меланхолією, чутливістю та надзвичайною інтенсивністю почуттів і вираження.

Послідовницею Абу аль-Касіма аш-Шаббі стала Фадиля аш-Шаббі, туніська поетеса і письменниця. Вона відходить від класичної поезії, підтримує фемінізм, а також брала активну участь у Туніській революції 2011 р.. Як його двоюрідна сестра, вона продовжила його літературну спадщину [16 с. 100].

Висновки до першого розділу

Аналіз життєвого і творчого шляху Абу аль-Касіма аш-Шаббі показав, що його літературна творчість тісно пов'язана з його особистістю та життєвими подіями. Дитинство аш-Шаббі сприяло його самоусвідомленню та розумінню місця в житті, а більш зрілі роки привели його до вибору напрямку «оновленої літератури», що передбачало тяжіння до європейської романтичної поезії та відхід від фіксованої форми касиди. Крім того, поет прийняв більш ліберальний підхід до метрики римованої поезії, що дозволило йому відмежуватися від класичної арабської поезії. Таким чином, аш-Шаббі відважився на створення прозової касиди. Ця грань творчості поета представлена дванадцятьма творами.

Усвідомивши свою досить чітку громадянську позицію, яка ґрунтувалася на необхідності визволення тунісців, Абу аль-Касім аш-Шаббі зміг втілити свої настрої у літературних творах. Своє невдоволення тогочасним політичним режимом поет висловлював через громадянську лірику, тоді як у романтичних і пейзажних віршах він описував красу природи і висловлював любов до Тунісу - своєї батьківщини. Він відстоював принципи свободи, справедливості та демократії і залишив по собі багату і цінну мистецьку спадщину, яка продовжує вважатися значним внеском в арабську літературу.

РОЗДІЛ 2. ХУДОЖНЬО-СТИЛЬОВІ ЗАСОБИ РОЗКРИТТЯ ВНУТРІШНЬОГО СВІТУ ГЕРОЇВ У РОМАНІ “مذكرات” («СПОГАДИ»)

2.1 Автобіографічність роману «Спогади»

Художньо-стилістичний аналіз передбачає вивчення літературного твору з точки зору його мови та художнього стилю, опис функцій використаної мови та її впливу на читача. Важливу роль у цьому аналізі відіграють також авторський стиль, спосіб викладу, жанр і тема твору. Аналіз передбачає ретельне вивчення граматики, вживання дієслів, структури речень, а також методів, використаних автором для створення стимулу і дії, що дозволяє виявити найважливіші риси і характеристики твору.

Художній аналіз має вирішальне значення для розуміння змісту твору, його контексту та зв'язку з іншими творами, а також допомагає читачам краще зрозуміти художній стиль та особистість автора. Такий аналіз досліджує теми та ідеї, представлені у творі, та їхнє значення для читача. Цей аналіз можна проводити на різних рівнях - від конкретних деталей твору до його соціального та історичного значення.

Стилістичний аналіз, з іншого боку, зосереджується на мові, використаній у літературному творі, з метою визначення художнього стилю та мовних характеристик автора. Він вивчає взаємозв'язок між мовою та її виразною функцією у творі, досліджує використання лексики, граматики, мовного ритму і звуку, аналізує метафори, порівняння, алегорії та інші літературні прийоми, що використовуються для створення яскравих образів і виразності. Стилістичний аналіз є важливим елементом літературної критики та інтерпретації, що дозволяє читачам визначити унікальний стиль автора та розкрити особливості твору [29, с.30].

З огляду на необхідність виокремити жанр твору задля подальшого художньо-стилістичного аналізу, ми вважаємо за потрібне сконцентруватися на

наступних двох визначеннях-жанрах, які часто співставляються, – автобіографія та автобіографічний роман, та окреслити їх специфіку.

Активне вивчення цієї теми розпочалося незадовго після виходу в світ статті французького філософа Ж. Гюсдорфа «Умови і межі автобіографії». Він бачить автобіографічний роман як різновид біографічного роману, який висвітлює події та образи, засновані на власному житті, спогадах або фактичних свідченнях автора. Однак при цьому автор також використовує свою уяву, щоб створити художню репрезентацію світу персонажа, яка відображає його суб'єктивні погляди та інтерпретацію свого досвіду. За Ж. Гюсдорфом роман слугує для автора засобом самопізнання, оскільки він використовує персонажа як засіб для дослідження власного особистісного зростання та розвитку [15, с. 114].

У свою чергу А. Ф. Лежен визначає самосвідомість і зрілість як визначальні характеристики автобіографії. В автобіографічному творі автор представляє проєкцію себе як зрілої та відповідальної особистості, як морально, так і політично. Автобіографія - дуже складна і витончена літературна форма, яка виникла відносно пізно в історії культури, збігаючись з розвитком повноцінної авторської фігури в літературних колах. По суті, автобіографія репрезентує незалежну та свідому позицію автора, що втілює його естетичні, громадянські та політичні почуття [15, с. 115].

За словами Х. В. Баган, у сучасному літературознавстві існують дві різні точки зору на визначення автобіографії. Перша думка, більш традиційна, наголошує на наявності біографічних деталей, оповідача від першої особи, який водночас є протагоністом, лінійної хронології та інших специфічних компонентів як важливих елементів автобіографічного письма. Друга точка зору, яку підтримують прихильники вільного письма, стверджує, що автори повинні мати свободу висловлювати свої життєві історії у будь-якому форматі, який вони обирають [2, с. 33-34].

Баган, порівнюючи щоденники, автобіографії та мемуари, виявила, що останні, як правило, зосереджуються на досвіді історичних постатей та людей, з

якими вони зустрічалися протягом свого життя, тоді як автобіографія робить більший акцент на особистому характері автора [2, с. 35].

Т. В. Бовсунівська у жанрових модифікаціях сучасного роману також порівнює жанр автобіографії та автобіографічного роману, роблячи акцент на провокативності та полемічності автобіографії як такої. Вона виділяє значні ускладнення цього визначення в силу розвитку літературного автобіографізму та психологізму. Це стало наслідком для еволюції самосвідомості, що зводиться до появи психоаналізу [3, с. 127]. С. Цвейг вважав автобіографію «найвідповідальнішим родом мистецтва» [3, с. 130], а Р. Фолкенфлік слушно підмітив: «у автобіографії є норми, та немає правил», що значним чином розширює коло наших можливостей для дослідження [3, 128].

Однією з особливостей автобіографії є те, що читач схильний розглядати оповідача і протагоніста як єдине ціле, розмиваючи межі між фактом і вигадкою. На відміну від роману, де читач очікує вигаданих елементів та підходить до автобіографії з припущенням, що вона містить достовірні факти.

Як наслідок, автобіографію можна розглядати як своєрідного троянського коня в літературній критиці, оскільки вона має потенціал здивувати і кинути виклик читачеві несподіваними ідеями та перспективами. Незважаючи на свою інтимну та особисту природу, автобіографія може бути такою ж інклюзивною, як і будь-яка інша форма літератури, виходячи за межі літературних конвенцій [3, с. 131].

2.1.1 Композиція та структура роману

Щоденник Абу аль-Касіма аш-Шаббі слугує цінним першоджерелом для розуміння життя і думок його як впливового туніського поета і революціонера. Однак існує відносно обмежена кількість досліджень його щоденників і листів, що можна пояснити кількома факторами.

По-перше, щоденники були опубліковані лише арабською та французькою мовами, що робить їх менш доступними для дослідників, які ними не володіють.

Крім того, щоденники можуть бути відсутніми в бібліотеках і архівах за межами Тунісу і Франції, що ще більше обмежує їхню доступність.

По-друге, брак наукового інтересу до особистих щоденників аш-Шаббі може бути пов'язаний з відносно коротким періодом його життя, який вони охоплюють, а також з тим, що вони зосереджені на його особистих роздумах, а не на літературних чи політичних творах його авторства.

По-третє, історичний контекст щоденників, який охоплює період політичних і соціальних потрясінь у Тунісі, також може сприяти їхньому обмеженому вивченню. Таким чином, дослідники, які не зосереджені на Тунісі чи колоніальному періоді в Північній Африці, можуть не розглядати щоденники як обов'язкове джерело інформації.

З іншого боку, подібну тишу ми можемо пояснити відносною новизною твору, враховуючи, що до творчості аш-Шаббі активно почали звертатися з 50-х рр. ХХ ст.

Дослідження було здійснено нами на основі виданої некомерційним фондом-видавництвом Гіндаві 2012 р.. Автобіографічний роман містить 22 записи з 1930 р., які аш-Шаббі позначав днем тижня та датою. Як вказувало видавництво на своєму веб-сайті hindawi.org, «він пише свої замітки одягненим у мантію поета та летить в небі спогадів ..» [48]. Існує невизначеність щодо намірів аш-Шаббі з приводу публікації його записів. Чи мав він намір поділитися ними публічно, чи написав їх виключно для особистого використання з наміром зберегти їх приватними - питання, котре викликає достатню кількість роздумів.

У 1930 р. аш-Шаббі виповнилося двадцять один. Цей рік видався для нього надзвичайно складним у зв'язку зі смертю батька, збільшенням відповідальності, переїздами, проблемами зі здоров'ям та до того ж постійним тиском Франції на країну. Ці події стали поштовхом для написання «مذكرات». Арабська назва роману українською інтерпретується як «Спогади, записки, мемуари, щоденник». У англомовному світі твір носить відповідну назву «Diaries».

Примітно, що всі розділи, окрім останніх двох, датовані січнем; решта - лютим, тобто описаний досить короткий проміжок його життя, однак варто

зазначити, з різних аспектів. До того ж, обидва місяці (січень і лютий) на манер, властивий Тунісу та Алжиру, названі джанфі (جانفي) та фіфрій (فيفري), оминаючи звичні європейські варіанти - янаїр (يناير) та фібраїр (فبراير). Арабській мові притаманні два основних види назв місяців: місяці гіджри та грироіанські. Останні в свою чергу мають варіантні назви в різних куточках арабського світу. Тому назви певним чином відрізнялися. Місяці, використані Абу аль-Касімом аш-Шаббі, масово використовувалися саме в Тунісі та базуються на французьких назвах внаслідок колонізації цієї країни (1881-1956).

Аш-Шаббі вів записи майже щодня, у хронологічному порядку, починаючи з початку місяця, 1 січня, та завершуючи 6-м лютим, але іноді брав перерви. Наприклад, між записом 9 та 10 існує проміжок у два дні. Відповідно, після запису, датованого четвергом 9 січня автор датує наступний запис лише неділею 12 січня. Розповіді в більшій мірі пов'язані за змістом, адже описують зовсім не широкий проміжок життя аш-Шаббі, тим самим вибудовуючи логічний місток для викладу думок творця, його вражень і спогадів від певної події, дії, світобачення, уяви, описаної в записі. У самому центрі уваги - опис психологічного стану абу Аль-Касіма аш-Шаббі, який, як правило, був меланхолічним. Яскравими рисами можемо виділити монологічне та діалогічне мовлення митця.

У 22-х розділах ми спостерігаємо нетипову тенденцію: у частині з них розкриваються роздуми аш-Шаббі щодо власного існування. З власної кімнати він пише про зустрічі з друзями в улюбленому парку Бельведер, відпочинок у горах, прогулянки вулицею та повсякденні справи в столиці країни. Ми спостерігаємо тісний перепліт рутинного життя поета разом із глобальними темами, серед яких політика, суспільство, релігія, література, творчий процес та еволюція його мистецького бачення в обох частинах роману.

1930 рік також характеризується періодом навчання аш-Шаббі в столичній туніській юридичній школі, про що він неодноразово згадував у своїх спогадах при описі певного дня доби. До того ж, у цей проміжок часу митець регулярно відвідував літературний клуб ас-Садікія, де знайомився з іншими туніськими

літераторами, слухав їх виступи та самостійно готував доповіді арабською мовою.

Особливістю твору є відсутність передмови або присвяти як спосіб для автора висловити свою вдячність або визнання комусь, хто мав важливий вплив на його життя або творчість. Це можна пояснити тим фактом, що щоденники Абу Касіма аш-Шаббі були зібрані та упорядковані групою науковців та дослідників на чолі з туніським істориком Мухаммедом Тальбі. Проєкт був розпочатий у 1960-х рр. і тривав кілька років, поки щоденники нарешті не були опубліковані у 1976 р. туніським видавництвом. Наразі примірник зберігається в Національній бібліотеці Тунісу та знаходиться в електронному форматі у вільному доступі [37].

Не маючи присвяти, роман, однак, містив згадки деяких туніських літераторів, з якими аш-Шаббі тим чи іншим чином перетинався на своєму життєвому шляху, серед яких були Мухаммад аль-Халіві, лист із критикою котрого аш-Шаббі отримав поштою 21 січня згідно з його записами, Осман аль-Каак (عثمان الكعاك), Зейн аль-Абідін ас-Сенусі (زين العابدين السنوسي), Абу аль-Хасан аш-Шаабан (أبو الحسن الشعبان), Мустафа Харіф (مصطفى خريف), Ібрагім Буракаа (إبراهيم برقعة) - туніські поети та письменники, з якими аш-Шаббі неодноразово відвідував літературний клуб та давав лекції, готувався до іспиту на володіння арабською літературою, відвідував типографію, готуючи для друку різноманітні статті.

Розповіді містять згадки про товаришів аш-Шаббі, яким він принципово не надає ім'я: «Я не маю бажання відкрито називати їх» [36, с. 50]. На нашу думку, таким чином поет узагальнює діячів літературних кіл Тунісу та викриває реалістичну картину тогочасного суспільства країни.

Враховуючи ці визначення, ми можемо класифікувати «Спогади» Абу аль-Касіма аш-Шаббі як автобіографічний роман.

Отже, роман Абу аль-Касіма аш-Шаббі «Спогади» - це інтроспективна оповідь від першої особи, яка заглиблюється в моральний і духовний стан автора, з сильним акцентом на психологічних аспектах його вчинків, переживань і подій.

2.2 Психологічний паралелізм у романі «Спогади» як засіб розкриття внутрішнього світу Абу аль-Касіма аш-Шаббі

«Спогади» Абу аль-Касіма аш-Шаббі дають уявлення про почуття і переживання поета, який був глибоко пов'язаний зі своїм народом і його боротьбою, мріяв про краще майбутнє для туніської літератури та боровся зі своєю хворобою. Однією з повторюваних рис у його щоденниках є концепція психологічного паралелізму, яка відсилає нас до ідеї про те, що зовнішній досвід людини та її оточення часто відображаються на її внутрішньому емоційному стані. Ми розглянемо концепцію психологічного паралелізму, відображену у «Спогадах» аш-Шаббі, і як вона проливає світло на його унікальний погляд на життя.

На думку О. М. Веселовського, психологічний паралелізм передбачає зіставлення ознак суб'єкта й об'єкта, які мають комплексний характер і відповідають нашому розумінню життя, даючи свободу в діях. Об'єктами можуть бути тварини або рослинний світ, який має схожі характеристики. Він вважає, що психологічний паралелізм - це спосіб розуміння та оцінки людиною навколишнього світу, оскільки вона прагне опанувати та естетично відчутти суб'єктивне начало, яке протистоїть природі [5, с. 366].

Ми продовжуємо дослідження психологічного паралелізму, детально розглядаючи його види. За О. М. Веселовським психологічний паралелізм як літературне явище можна класифікувати як двочленний, формальний, багаточленний, одночленний або негативний. Розглянемо докладніше кожен із цих типів і простежимо, як вони проявляються в літературі [5, с. 370].

Двочленний паралелізм ґрунтується на двох схожих епізодах, які перегукуються між собою, тоді як формальний паралелізм вимагає, щоб слухач почув увесь текст, щоб зрозуміти схожість. Багаточленний паралелізм передбачає порівняння одного персонажа з кількома образами, тоді як одночленний паралелізм розвиває образність і символізм без прямої згадки про людські характери. Заперечний паралелізм створює загадки, використовуючи

заперечення, щоб вилучити характерні образи з бінарного або поліномічного паралелізму [5, с. 371].

У психологічному паралелізмі використання літературних прийомів, таких як метафори, порівняння та епітети, має вирішальне значення [11, с. 46].

Цей підхід до художнього вираження тісно переплітається зі способом опису думок Абу аль-Касіма аш-Шаббі.

1 січня 1930 р. в житті поета починається зі спогадів та особистих роздумів, погляду на минуле в його кімнаті, змушуючи читача самостійно створювати образи в уяві через одночленну форму паралелізму:

في سكون الليل، ها أنا جالس وحدي، في هاته الغرفة الصامتة إلى مكتبي الحزين، وأفكر بأيامي الماضية...
واستعرض رسوم الحياة التي تناثرت من شريط ليالي وأيامي النائبة [36, с. 7].

У тиші ночі я сиджу один, у цій тихій кімнаті за моїм сумним столом і думаю про минулі мої дні... Я переглядаю малюнки життя, що розсипалися зі стрічки моїх далеких ночей і днів.

Він уявляє багато картин, які варіюються в образах від таємниці до краси, представлені у формальному вигляді паралелізму:

ها أنا أنظر، فأرى صوراً كثيرة تعاقبت على نفسي كغيوم الربيع، وتحركت حوالي كأنسام الصباح، وتعانقت حول قلبي كأوراد الجبل... ثم أنظر فإذا رسوم غامضة مضطربة متقلبة كأموج البحار، وأطياف ملونة كقوس قزح، جميلة كقلب الربيع تمر أمامي ثم تختفي، وتتراقص حوالي ثم تباعد، ثم تتوارى في أعماق الظلام الدامسة [36, с. 7].

Ось я бачу образи, що рухаються навколо мене, як ранковий вітерець, і обіймають моє серце, як джерела гори... Тоді я дивлюсь і бачу таємничі, бурхливі, коливальні візерунки, як морські хвилі, і кольорові спектри, як веселка, прекрасні, як серце весни, які то проходять переді мною, то зникають, танцюють навколо мене, віддаляються, а потім зникають у глибинах суцільної темряви.

Минуле аш-Шаббі асоціює з моментами щастя, натомість потім він повертається до реальності з суцільної темряви. Образи з дитинства та підліткового віку викликають у автора змішані емоції та приводять нас до

ствердження, що теперішнє письменника видається йому мінливим. Ми чітко прослідковуємо взаємозв'язок між внутрішнім психічним станом автора та їхнім зовнішнім досвідом, підкреслюючи, як обидва вони постійно змінюються та впливають одне на одного. Ми виділяємо це як вид формального паралелізму, оскільки читач повинен усвідомити та виокремити сенс із прочитаного уривку самостійно.

Далі ми бачимо, як Абу аль-Касім аш-Шаббі концентрується на спогадах про батька та друзів, яких він описує виключно з позитивної сторони:

ها هم يترآضون بين المروج الخضراء ويجمعون باقات الشقيق الأحوان, ويتسلقون الجبال متتبعين أعشاش الطيور الصيفيّة ومترنمي بتلك الأغاني البريئة الطاهرة. ثمّ ها هم جالسون على ضفاف الأنهار الجميلة الهادرة بينون من الرمال بيوتا مسقوفة بأعشاب الحقول، وهم يمثّلون رواية الحياة الكبرى التي تمثّلها الليالي دواما وهم لا يشعرون. لقد ذهبوا كلهم وبقيت ههنا وحدتي أنا في وحدتي وانفرادي، في سكون الظلام [36, c. 8].

Ось вони (друзі) бігають серед зелених лу́гів, збирають букети хризантем, лазять по горах, стежать за літніми пташиними гніздами і співають мені ті невинні і чисті пісні. Ось вони сидять на прекрасних берегах бурхливих річок, будують будинки з піску, укріті травами. Вони уособлюють великий роман про життя, яке завжди представляють ночі, хоча вони й не відчують. Вони всі вже пішли, і я залишився зовсім один у тиші темряви.

Ця частина представляє ностальгійний спогад дитинства оповідача, у нашому випадку самого аш-Шаббі. Повторення фраз і паралельна структура, що полягає в поверненні до реальності створює відчуття безперервності та емоційної глибини, підкреслюючи значення цих спогадів для нього. Завдяки повторенню «ось вони» аш-Шаббі підкреслює вирішальну роль дружби у формуванні себе як особистості. На додаток до цього, друзі зображені на фоні природи, викликаючи відчуття безтурботної радості. Аш-Шаббі ностальгує за «іншим життям». Ми вважаємо, що цей уривок можна інтерпретувати як формальний вид паралелізму.

Абу аль-Касім аш-Шаббі, проживаючи в Тунісі, за нагоди завжди намагався абстрагуватися від атмосфери великого та шумного міста-столиці та сховатися від нього в місцях, що нагадували б йому Тозер. Так сталося і 4 січня у вихідний оповідача:

ذهبت ولما أصبحت بعيدا عن المدينة، وعن لاغية السابلة، وقرقعة العربات، تراءت لي البرية الساحرة الجميلة والحقول الخضراء الفاتنة. ولما اقتربت كانت المروج ساكنة هادئة تحلم بأحلام الربيع. وكان يشابه الفضاء ساجيًا وادعا بحرية هادئة تُصغي لنجوى النسيم في ليلة مقمرة [36, c. 15].

Я пішов геть, і коли я був далеко від міста, і від пустелі соболів і стуку возів, я побачив прекрасну чарівну пустелю і чудові зелені поля. Коли я наближався, луги були тихі, мріючи про весну. Простір був тихий і безтурботний, як спокійне море, що слухає вітерець у місячну ніч.

Використання психологічного паралелізму в цьому уривку підкреслює емоційну реакцію мовця на оточення, яке видається йому «весною» та символізує нові починання, оновлення, надії. Ми виокремлюємо подібне зіставлення як формальний вид. Опис пустелі за допомогою епітетів «прекрасний, тихий, безтурботний, спокійний» у свою чергу створює відчуття умиротворення, а використання метафори моря («يشابه بحرية هادئة») ще більше посилює це відчуття спокою, вказуючи на те, що мовець почувається невимушено в оточенні єдиної природи.

Перебуваючи в парку, письменник занепокоєний бажанням зірвати троянду в саду, ніби проводячи діалог зі своєю совістю:

فقد كنت أشعر في أعماق قلبي أنني أرتكب جناية كبرى حينما أقطف زهرة ناضرة أو غصنًا رطيبًا.

□ ألسنت أرى تيار الحياة يتسلسل في أعماقها على مهل، وأراها ترمق الأفق الجميل [36, c. 16]

Я відчував серцем своїм, що роблю великий злочин, коли зриваю свіжу квітку або вологу гілку. Хіба я не бачу течії життя, що повільно тече в його глибинах, і я бачу, як миготить на прекрасному обрії?

Письменник несвідомо акцентує увагу на провині та докорі сумління за те, що він зривав квіти та гілки, що вкотре свідчить про його глибокий емоційний зв'язок з природою та почуття емпатії та живих істот. Оповідач бачить життєву силу в квітах і відчуває, що, зриваючи їх, він вбиває щось невинне і чисте.

Інше уподібнення проводиться між життям та смертю, що вірогідно було зумовлено смертю батька аш-Шаббі. Цей епізод життя залишив значний відбиток у його пам'яті та поділив існування на до та після:

أريد أن أقول هو أنني لبثت على مثل هاته الحال سنة كاملة، لا أجسر خلالها على إزهاق أرواح الورود، بل حسبي من كل ذلك أن تسر نفسي برماحها الأنيق، و أن أمتع نفسي بما تسبغه عليها من حياة [36, с. 16].
Я хочу сказати, що я пробув у цьому стані цілий рік, протягом якого я не наважувався вбивати душі троянд, але мені було достатньо, щоб потішити себе їхніми елегантними списками та насолоджуватися життя, яке ви даруєте їм.

Два подані вище уривки ми можемо вважати прикладами двочленного паралелізму, адже ми прослідковуємо два епізоди, що біжать паралельно: життя рослини та життя людини.

Митець усвідомлює свій стан та називає його божевіллям, яке заволоділо його психікою, і він не в змозі це контролювати. Це свідчить про можливу спробу контролювати свою поведінку і впоратися зі своїм розладом. З цієї точки зору троянду ми можемо назвати життям, а її зриванням - його припиненням. Однак читачу потрібен час, щоб сприйняти подане порівняння, що відносимо до формального виду:

وذلك هو ما كان يجعلني أعطف على الزهرة الناضرة عطف الإنسان على الإنسان [36, с. 17].
І саме це змусило мене співчувати живій квітці, як людина співчуває людині.

Абу аль-Касім аш-Шаббі уявляв відхід батька до іншого світу як відліт птаха, що ми відносимо до двочленного паралелізму за наявності двох сцен, які проходять паралельно:

وأراه وقد شمله الموت براحته، فأصبح ساكن الطائر، متَّزناً النفس، تخاله في حلم النائم المطمئن [36, с. 39].
І я бачу, як смерть обійняла його у своєму затишку, тож він став мешканцем птахів, урівноваженим душею, ти уявив би його уві сні заспокоєного сплячого...

Тут аш-Шаббі вправно спрямовує паралелізм на батька, душевний стан якого досягнув рівня спокою і безтурботності, який асоціюється з вільним і легким польотом птаха.

2.3 Діалогічне та монологічне мовлення ліричного героя роману «Спогади» як характерна риса творчої манери митця

Не менш важливою ознакою художнього-стилістичною забарвлення ми вважаємо діалогічне та монологічне мовлення автора в автобіографічному романі «Спогади». Серед них ми також виділяємо змішаний тип. Домінуючим у мовленні Абу аль-Касіма аш-Шаббі ми можемо назвати монолог та монологічне мовлення, тобто так званий «діалог у контексті монологу». Ми виокремлюємо певну низку розділів роману, де діалоги є чітко вираженими та відіграють центральну роль у викладенні змісту, котрі беруть свій початок ближче до середини твору: 5, 7, 8, 9, 28 січня та 6 лютого.

Згідно з М. М. Бахтіним, філософом та літератором, кожне висловлювання по суті є монологом, і навіть монолог можна розглядати як частину більшого діалогу в межах певної сфери спілкування. Коли людина говорить у монолозі, вона ні до кого не звертається і не очікує відповіді. У художніх творах саме авторське мовлення часто набуває монологічної форми, коли воно включає особисту точку зору автора як частину оповіді та включає власне «я» автора [1, с. 312].

У свою чергу І. В. Романюк стверджує, що літературний діалог - це стилізований варіант розмовної мови. Коли автор вводить розмовний діалог у художній твір, його коментарі, ремарки слугують контекстуальним тлом, а мовні та стилістичні елементи діалогу відповідають індивідуальному стилю автора. Принципи літературного діалогу вкорінені в розмовному діалозі, але вони піддаються художньо-естетичним трансформаціям. У той час як репліки в літературному діалозі можуть передавати повідомлення, запитання та обмін думками, типовий діалог часто передбачає формат запитання-відповідь, який природно поєднує ці два елементи в єдину комунікативну одиницю. Такий підхід

призводить до почергового обміну активними комунікативними ролями між мовцями [19, с. 6].

Динамізм і внутрішня напруга оповіді передаються через діалоги між персонажами, які також відображають внутрішньотекстову комунікацію. Автор моделює питально-відповідні комплекси, що відповідають природним правилам діалогу, де кожна наступна репліка пов'язана з попередньою, а питання і відповідь утворюють цілісну структурно-смыслову одиницю [13, с. 29].

Для власного стилю «Спогадів» Абу аль-Касіма аш-Шаббі є характерні як «чисті» тексти, побудовані виключно на розповідях, роздумах чи описах, так і переплетення різних типів викладу. Такі тексти К. А. Філіпов називає змішаними. Тексти демонструють природні переходи між монологом і діалогом, плавно перетікаючи один в одного. Найпоширенішою формою змішаних текстів у сучасній прозі вважається розгортання окремих реплік діалогу в монологічній єдності [13, с. 28].

К. Б. Олексій в цьому контексті поділяє змішаний вид мовлення на два підвиди: монологічний текст та монологічний діалог. Окремі репліки, звернені до співрозмовника, які широко розгортаються та домінують вона називає монологічними текстами, у той час як панування діалогу з елементами монологу вона виокремлює як монологічний діалог. При цьому обидві форми залишаються оформлені як частини діалогу [13, с. 29].

У розділі від суботи 4 січня аш-Шаббі відправився до улюбленого парку. Спочатку він мав поїхати туди зі своїм другом, однак той в останню хвилину відмовився, бо мав невідкладні справи. Аш-Шаббі не образився на нього, а лише додав «мій друг не був пристрасним до того, чим був пристрасним я». Тому письменник прихопивши улюблені книги з кімнати та вирушив у свою міні-подорож. Розділ цього вихідного дня повністю сконцентрований та внутрішньому монологі автора. Ось яка думка відвідала його незадовго до прогулянки [36, с. 15]:

النهار صحو جميل كأيام الربيع، والشمس مشرقة سافرة، والسماء مجلوة صقيلة تغمرها أشعة الشمس، فتنعش النفس وتستهوئ المشاعر. وفي النفس شوق إلى مناظر البرية الساحرة، فما الذي يصدك عن الذهاب إليها وأنت

День ясний, гарний, як дні весняні, сонце світить яскраво, і небо вкрите атласом, залите промінням сонця, яке свіжить душу і манить почуття. А в душі — туга за чарівними краєвидами дикої природи. то що заважає тобі піти туди, коли ти закоханий і зачарований нею?

Ясний і світлий з чистим і сяючим небом день викликає в автора почуття радості й хвилювання. Ця паралель між зовнішнім світом і внутрішнім світом автора допомагає створити відчуття гармонії та зв'язку між ними, натякаючи на те, що краса природи може допомогти заспокоїти й надихнути людський дух.

Свою особистість аш-Шаббі розкриває в одному з монологів, де він описує відчуття відірваності від інших. Ми розуміємо, що мова йде про туніських літераторів та громадян загалом. Аш-Шаббі постійно стикається з неприйняттям своєї індивідуальності та поезії, у чому багаторазово переконуємося в більшості розділів автобіографічного роману. Своєрідне несприйняття стало для автора звичною справою. Він описує свій стан таким чином, ніби інакше не було ніколи:

أشعر الآن أني غريب في هذا الوجود

غربة الشاعر الذي استيقظ قلبه في أسحار الحياة حينما تضطجع قلوب البشر على أسرة النوم الناعمة، فإذا جاء الصباح وحدثهم عن مخاوف الليل وأهوال الظلام ... لم يجد من يفهم لغة قلبه ولا من يفقه أغاني روحه
.[36, с. 27]

Тепер я відчуваю, що я чужинець у цьому існуванні...

Відчуження поета, чиє серце пробуджується в чарах життя, коли людські серця лежать на м'яких ложах сну, і якщо настає ранок, і він розповідає їм про страхи ночі та жахи темряви.... Він не знаходить нікого, хто б розумів мову його серця, ані того, хто б розумів пісні його душі.

Внутрішнє «я» Абу аль-Касіма аш-Шаббі безперечно страждає. Такий постійний стан спричиняє соціальну роз'єднаність та екзистенційну кризу, передану монологом:

إنني طائر غريب بني قوم لا يفهمون كلمة واحدة من لغة نفسه الجميلة، ولا يفقهون صورة واحدة من صور الحياة الكثرية التي تتدفق بها موسيقى الوجود في أناشيده. الآن أيقنت أنّني بلبل سماوي قذفت به يد الإلهية في جحيم الحياة، فهو يبكي وينتحب ... وتلك هي مأساة قلبي الدامية [36, с. 28].

Я дивний птах серед людей, які не розуміють жодного слова його прекрасної мови, не розуміють жодної форми багатьох форм життя, через які лунає музика буття в його піснях. Тепер я впевнений, що я небесний соловей, кинутий божественною рукою в пекло життя. Він плаче і ридає... і в цьому трагедія мого кривавого серця.

Використання прийому порівняння себе з дивним птахом кинутим у пекло життя, додає монологу глибини і складності, розкриваючи внутрішню боротьбу протагоніста, котрий не пристосований до життя у власном суспільстві. Воно здається йому холодним та байдужим.

Розділ четверга 2 січня містить діалогічні вкраплення товариша аш-Шаббі, котрий завітав до нього додому на декілька годин після довготривалого перебування в лікарні, адже товариш у прямому сенсі зійшов з розуму. Ім'я друга аш-Шаббі навмисно уникає, однак примітно, що він розповідає про нього як людину, «котра навчила його літературної мови». На початку розділу наявний яскравий монологічний вступ:

هي صورة سخيّة من رسوم الحياة. وهل في الحياة غير السخف. ولكن حتى في سخافات الحياة ما يُحزن ويقبض على القلب [36, с. 9].

Це абсурдна картина життя. Та чи є в житті щось, крім абсурду? Та навіть у абсурдних сценах життя є те, що засмучує та стискає серце.

Неділю 5 січня аш-Шаббі проводить у літературному клубі, де відбувається зустріч між поетами Тунісу. Автор зустрічається з двома письменникам, ім'я яких не вказує. До одного з них він одразу має негативне ставлення, а до іншого колеги ставиться більш схвально. Розділ містить елементи як монологічного, так і діалогічного мовлення в літературі. Представлений нами уривок, що домінує в розділі, ми виокремлюємо як монологічний діалог:

اجتمعت صباح هذا اليوم بأديبيني أعرفهما كثيرًا، ولا أريد أن أسميهما: أحدهما ملحد متجاهر بإلحاده، وما إن استقر بي المجلس حتى قال ثانيهما يخاطبني: "إن أدبك يا صديقي فن غريب لا أظنه يعيش في تونس، فأنت في شعرك من الشعراء الذين يدينون بالمذهب الرمزي: «سانبوليزم»، وإني لعلّى يقين من أن أدبك لا يفهمه في تونس إلا أفراد قلائل لا يتجاوزون الأربعة أو الخمسة على الأكثر [36, c. 28].

Я зустрівся сьогодні вранці з двома знайомими письменниками, і не хочу їх називати: один з них відвертий атеїст, і як тільки я сів, другий сказав мені: «Ваша література, мій друже, це дивне мистецтво, яке, на мою думку, не приживеться в Тунісі, тому що у своїй поезії ти належиш до поетів-символістів, і я впевнений, що твою літературу в Тунісі розуміють лише чотири людини або максимум п'ять...»

Уже на початку ми помічаємо суб'єктивне ставлення автора до ситуації, що можна виокремити як частину його внутрішнього діалогу. Подібна форма подачі мовлення допомагає розкрити характери персонажів, їхні внутрішні думки та емоції, а також підкреслити відмінності в їхніх переконаннях та цінностях. У процесі розмови між двома поетами ми дізнаємося, що той другий письменник хвалить літературний твір мовця, але водночас висловлює скептицизм щодо того, що він буде добре сприйнятий у Тунісі. Це провокує аш-Шаббі на монологічні роздуми, але залишає їх пов'язаними з попереднім діалогом:

ولما انتهى صاحبي من كلمته، أحسست باليأس والقنوط يستحوذان عليّ، وقلت في نفسي كما قال يوليوس قيصر حين لعبت به السيوف: «حتى أنت يا أنطونيوس». أجل !

وأنا أقول في نفسي: «وظللت صامتًا يترنم بين قوم لا يفهمون أغاني الطيور، ولكن هل يحفل الطائر بالوجود

□ حين يترنم [36, c. 29]

І коли мій друг закінчив свою промову, я відчув розпач і зневіру, і я сказав собі, як сказав Юлій Цезар у бої на мечях: «Навіть ти, Антонію». Гарзд! І я казав собі, співаючи серед людей, які не розуміють пташиного співу, але хіба пташка дбає про свою присутність, коли співає?

Середу, 8 січня, 1930 р. аш-Шаббі проводить у товаристві друга в парку Бельдевер за погожої днини. Вони обидва сидять на лавці та поглинуті у світ книги: аш-Шаббі у процесі читання «Рафаеля» Ламартіна, котрого він

характеризує як «письменника далекоглядності, правильності мислення, краси стилю; чуйного поета», а його товариш читав «Таїс». На галявині грали молоді дівчата, проте вони не звертали на них особливої уваги. Через певний час до них приєднався колега та почав цікавитися, чому «я довірив тобі слуг природи і краси. Хіба ви не згодні зі мною, що книги, незважаючи на їжу для роздумів, часто вводять людей в оману? Для людей буде краще брати уроки безпосередньо з цього дивовижного всесвіту», на що одразу послідувала мудра відповідь автора у якості монологічного тексту:

فأجبتة: «لو كان كل الناس يستقون من منبع واحد هو هذا العالم الرائع لكان الناس أسعد حالا مما هم عليه الآن، واستراحوا من كثر من الأضاليل والأوهام التي تثقل عقولهم وتتوء بها أرواحهم في أودية الزمان، ولكن الله — لشقاء البشر — لم يطبع الناس... أما استصحاب الكتب فقد أصبحت عادة لي كلَّ حينًا، وأطالع الكون أحيانًا، واسترسل مع نفسي أونة في عالم كلُّه أحلام» [36, с. 36].

Я відповів: «Якби всі люди були взяті з одного джерела, цього чудового світу, люди були б щасливішими, ніж вони є зараз, і вони були б звільнені від багатьох оман, які обтяжують їхні розуми і обтяжують їхні душі в долинах часу, але Бог - на нещастя людства - не друкував людей... Що ж до спілкування з книгами, то час від часу воно стало для мене звичкою, я інколи дивлюся на всесвіт і відправляюся на деякий час у світ, повний мрій».

Неділю 12 січня аш-Шаббі завершує монологом. Він висловлює своє бажання втекти від труднощів повсякденного життя, поринувши у світ мрій, що наводить на думку про відчуття безнадійності чи відчаю. Використання таких слів, як «سخيف» (безглуздий, абсурдний) ще більше підкреслюють негативний погляд поета на поточну ситуацію. Болі в серці значно посилюють і без того складний моральний та фізичний стан митця:

ليس لدي ما أكتبه اليوم عن نهاري هذا. ولعل خريًا لي أن أذهب إلى فراشي وأنام، لأنسى في عالم الأحلام مشاهد هذا الوجود السخيف وآلام القلب إمارة الموجعة [36, с. 39].

Мені нема чого писати сьогодні про свій день. Мабуть, краще було б мені лягти спати й заснути, забути у світі мрій сцени цього безглузлого існування й гіркі, болісні болі мого серця.

У суботу 18 січня Абу аль-Касім аш-Шаббі відвідав юридичну школу, де в той день розпочиналася практика в суді для студентів другого курсу, року, до яких власне належав аш-Шаббі. Їх розподіляли по відділам. О 10 ранку студенти були перед будинком вчителя Мухаммеда аль-Малкі, професора. Поет потрапив до цивільного відділу разом із трьома своїми товаришами. Професор під час оголошення груп описував студентів, і ось черга підійшла до аш-Шаббі. Він виражає свої думки формою внутрішнього монологічного діалогу:

ولما وصل الدور إليّ قال: «أقدم لك أبا القاسم الشابي المؤلف الشهري. ولا إخالكم إلا قد سمعتم باسمه». فأخجلني جداً، فلم أستطع أن أجيبه إلا التبرؤ من مثل هذا الوصف. وفي الحقيقة فإن هذا الأستاذ الكريم قد أصبح لي من ذلك اليوم الذي أهديت له فيه كتابي نصرياً. فإنه كثيراً ما نوه باسمي في دروسه بين رفقائي، وكثيراً ما كال لي أوصاف المدح والإطراء حتى أخجلني. [36, c. 50]

І коли дійшла моя черга, він сказав: «Представляю вам Абу аль-Касіма аш-Шаббі, відомого письменника. Я навіть не можу собі уявити, що ви не чули його імені». Мені було дуже соромно, і я не міг відповісти йому, хіба що спростував такий опис. Власне, цей шановний професор став для мене перемогою з того дня, як я подарував йому свою книгу. Бо він часто згадував моє ім'я на своїх уроках серед моїх товаришів, і він часто давав мені описи похвали та лестощів, аж поки я не засоромився.

Останній розділ автобіографічного роману символічно завершується діалогом між Зейном аль-Абідіном ас-Сенуссі та Абу аль-Касімом аш-Шаббі:

رجعت وجلست على المنضدة وأخذت أكتب...
وجاء الأخ زين العابدين «وأنا أكتب»... , وقف في الباب يتأملني. لكنني لم أنتبه له ولم أشعر إلا وصوت
يقول: «لا أراك إلا تكتب أدباً أليس كذلك؟»
فالتفت، فإذا به الأخ زين العابدين.
فقلت له: لا أكتب أدباً الآن، ولكنني أكتب مذكرات.
فقال: وهل تجد الوقت الكافي لكتابتها؟
فقلت: أجده يوماً، ولا أجد آخر [36, c. 70].

Я повернувся, сів за стіл і почав писати...

Брат Зейн аль-Абідін прийшов, «поки я писав»..., став у дверях і дивився на мене. Але я не звертав на нього уваги, аж поки він мене не запитав: «Я бачу, що ти пишеш лише вірші, чи не так?»

Тож я повернувся, а там був брат Зейн аль-Абідін.

Я відповів: я зараз пишу не поезію, а «Спогади».

Він сказав: ти маєш достатньо часу їх писати?

Я сказав: іноді - маю, іноді - ні.

Діалог у розділі слугує декільком цілям. По-перше, він розкриває стосунки між двома персонажами. Ми можемо припустити, що Зейн аль-Абідін ас-Сенуссі є хорошим другом поета та добре ознайомлений з його діяльністю і творчістю. Завершуючи роман згадкою про товариша робимо висновок, що він відіграє значну роль у життя аш-Шаббі. По-друге, діалог дає уявлення про характер і мотивацію протагоніста. З відповіді аш-Шаббі на коментар Зейна стає зрозуміло, що саме він пише, і це свідчить про його зацікавленість у фіксації особистого досвіду та неймовірній концентрації на безпосередньому процесі написання.

Висновки до другого розділу

Проаналізувавши «Спогади» Абу аль-Касіма аш-Шаббі, ми виокремили кілька характерних рис твору, які характеризують його як автобіографічний роман. Серед них - оповідь від першої особи, в якій автор (аш-Шаббі) розповідає про події з власного життя і посилається на реальні факти та постаті, що відповідають його біографії. Так, згадка творів Ламартіна, регулярні прогулянки головного героя, відвідування ним літературного клубу ас-Садікія, його навчання на юридичному факультеті в Тунісі та боротьба з хворим серцем - усе це репрезентує реальний життєвий шлях аш-Шаббі, як він описаний у літературі, що досліджує його як видатну постать. Композиція і структура роману дозволяють автору показати різні етапи життя головного героя і його поступовий розвиток, хоча це відбувається в хаотичному порядку, оскільки письменник

описує конкретні події свого життя, спираючись на власні почуття і думки, не покладаючись на безперервний сюжет.

Абу аль-Касім аш-Шаббі використовує психологічний паралелізм, щоб ефективно зобразити розвиток характеру головного героя від юності до зрілості, коли він переживає складні внутрішні конфлікти та намагається знайти своє місце у світі, рефлексуючи над минулим, про що свідчить добірка з 8 обраних цитат.

Монологічне та діалогічне мовлення головного героя в романі також відображає його внутрішній світ та переживання. Зауважимо, що більшість обраних цитат, загалом 6 з 10, слугують монологами аш-Шаббі. Серед діалогічного мовлення зустрічаємо 4 приклади діалогу, 3 з яких мають чіткий зв'язок з монологом, оскільки власні роздуми протагоніста виражені у формі репліки. Таким чином, можна зробити висновок, що в автобіографічному романі «Спогади» домінує монологічне мовлення.

ВИСНОВКИ

Наш аналіз базувався на художніх та стилістичних особливостях автобіографічного роману Абу аль-Касіма аш-Шаббі «Спогади», а також його житті та творчості, що допомогло зрозуміти мотивацію написання твору. У процесі дослідження ми також звернули увагу на автобіографічні елементи роману, зокрема його структуру та композицію, які розкрили погляд аш-Шаббі на власне життя, тунісців та літературне коло країни.

Абу аль-Касім аш-Шаббі (1909-1934), відомий письменник і поет з винятковим патріотизмом та революційними переконаннями, народився в родині відомого туніського вченого. Він здобув вищу освіту в Тунісі та зарекомендував себе як літературний діяч, пишучи вірші, прозу та літературну критику. Різноманітні твори Аш-Шаббі, у яких він виступав за панарабський націоналізм та соціальну справедливість, зробили значний внесок в арабську літературу, надихаючи майбутні покоління. Однак, поет зіткнувся з такими викликами, як прогресивна хвороба та неприйняття його поезії суспільством ще за життя, що призвело до запізненого визнання його творчості багатьма роками пізніше.

Твір Абу аль-Касіма аш-Шаббі «Спогади» став прикладом доробку прозової творчості митця, у якому він ділиться своїм життєвим досвідом і тим, як формувався його світогляд і цінності, наводячи приклади з різних сцен життя, автор у своїх спогадах створює живий та образний наратив, який допомагає читачеві зрозуміти його світогляд та досвід.

Книга належить до автобіографічного жанру, оскільки містить розповіді від першої особи про автентичні події, місця та історичні постаті, які були важливими для автора. У творі також присутні другорядні персонажі, які відігравали значну роль у цих подіях. При більш детальному вивченні «Спогадів» було визначено, що вони кваліфікуються як автобіографічний роман завдяки своїм відмінним характеристикам.

Роман «Спогади» Абу аль-Касіма аш-Шаббі - це твір, що відрізняється не лише своєю вишуканою стилістикою, а й художніми прийомами, що допомагають автору розкрити тематику твору та створити яскраві образи. Один

з ключових прийомів, що використовується в романі, - це повільний темп оповіді, що дає можливість автору детально проробити психологічну глибину персонажів та їх розвиток. В творі широко використовується моменти психологічного паралелізму, що відіграють значну роль у розкритті характеру головного героя. Через проведення паралелей між дитинством та дорослим життям героя, автор зображує, як зовнішні обставини впливають на внутрішній світ героя, а також як минуле впливає на теперішнє. Додатково, в романі використовується психологічний паралелізм між головним героєм та його оточенням, щоб дослідити тему пошуку істини в житті.

Автор роману використовує різні види мовлення, включаючи монологічне та діалогічне, щоб забезпечити краще розуміння персонажів та їхніх переживань. Монологи головного героя допомагають передати емоційні переживання та філософські роздуми про те, як він сприймає світ та які події вплинули на його життя. Вони дають роману глибину та створюють уявлення про внутрішній світ персонажів. З іншого боку, діалоги розкривають стосунки та взаємодію персонажів між собою, забезпечуючи глибше розуміння сюжету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. : антологія / за ред. М. О. Зубрицької. Львів : ЛНУ ім. І. Франка. Центр гуманіт. дослідж., Наук. т-во ім. Шевченка, 1996. 640 с.
2. Баган Х. В. Автобіографія, мемуари, щоденник: типологічні відмінності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острог, 2015. № 52. С. 33–35. URL: <https://lingvj.oa.edu.ua/articles/2015/n52/13.pdf>.
3. Бовсунівська Т. В. Жанрові модифікації сучасного роману : монографія / за ред. О. О. Чорної. Харків : Діса плюс, 2015. 370 с. URL: <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/Bovsunivska.pdf>.
4. Ведернікова Т. В. Деякі риси психологізму в сучасній англійській прозі. *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Літературознавство*. 2018. Т. 3-4, № 89-90. С. 36–47. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/literature/article/view/1872/pdf>.
5. Веселовский А. Н. Психологический параллелизм и его формы в отражениях поэтического стиля. *Хрестоматія по фольклористике : хрестоматія* / ред. Ю. Г. Круглов. М., 1986. С. 364–374.
6. Гриценко О. В. Текстотвірні та стилістичні функції етикетної лексики і фразеології в мові українського пісенного фольклору : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2016. 237 с. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/dis/02_2016/Gritsenko_dis-.pdf.
7. Занько О. В. Лексико-стилістичні особливості монологічного мовлення в романістиці Івана Франка. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Т. 32 (71), № 6, Ч. 2. С. 176–180. URL: <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-2/30>.
8. Калита О. Стилістичний аналіз художнього тексту за мовними рівнями: на прикладі уривка з оповідання Володимира Винниченка «Студент».

- Дивослово*. 2015. № 4. С. 47–49. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/18464/DYVOSLOVO-04'15kalyta.pdf?sequence=3>.
9. Кондратенко Н. Внутрішнє мовлення у постмодерному тексті. *Науковий часопис у НПУ імені М.П. Драгоманова. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*. 2009. № 8. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/3378/1/Kondratenko.df>
 10. Літературознавчі студії : збірник / відп. ред. Г. Ф. Семенюк. Київ : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т філології, 2015. Т. 2. с. : Літературознавчі студії. 416 с.
 11. Масловська Т. О. Психологічний паралелізм у поезіях В. Симоненка. // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія*. 2013. № 6. С. 43–50. URL: <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v1/09.pdf>
 12. Оздемір О. В. Проблеми наратологічного аналізу мемуарно-автобіографічних жанрів. *Молодий вчений*. 2018. № 3.2 (55.2). С. 29–32. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/3.2/8.pdf>
 13. Олексій К. Б. Особливості репрезентації монологу і діалогу в сучасній українській прозі. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Т. 1, № 8. С. 27–31. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/8/part_2/7.pdf.
 14. Прокопенко Н. М., Хачатар'ян К. А. Діалогічність як фундаментальна ознака мови газети «ДЕНЬ». *Філологічні трактати*. 2018. Т. 10, № 1. С. 58–65. URL: <https://tractatus.sumdu.edu.ua/index.php/journal/article/view/74/51>
 15. Ревуцька С. К., Форгель М. В. Елементи автобіографії у романі Ш. Бронте «Джейн Ейр». *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2020. Т. 20, № 2. С. 113–118. URL: <https://doi.org/10.32342/2523-4463-2020-2-20-11>

16. Рибалкін С. В. Поезія Магрибу ХХ ст.: національна ідентичність, художня специфіка : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.04 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2016. 194 с.
17. Рибалкін С. В. Туніська поезія ХХ-ХХІ ст. у дзеркалі світової літературної критики. *Східний світ*. 2015. № 2. С. 107–108. URL: <https://oriental-world.org.ua/en/Archive/2015/2/13>.
18. Риженко К. В. Автобіографічний дискурс художньої прози Пантелеймона Куліша : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2019. 233 с.
19. Романюк І.В. Діалог в оповідному тексті : структурно-семантичні та стилістичні функції : автореферат дис. ... на здобуття наук. ступеня к. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Одеса, 2010. 22 с.
20. Сватове City – перше місто в Європі, де відкрили меморіальну дошку національному герою Тунісу. *Сватове.City*. URL: <https://svatove.city/articles/117746/svatove-pershe-misto-v-yevropi-de-vidkrili-memorialnu-doshku-nacionalnomu-geroyu-tunisu> (дата звернення: 07.04.2023).
21. Филиппов К. А. Лингвистика текста : курс лекций. Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2003. 331 с.
22. Шалацька Т. Мовленнєві форми вираження психології персонажів малої прози І. Чендея. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Філологія. Соціальні комунікації*. 2011. № 26. С. 203–206. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuufilol_2011_26_41
23. Яблонська О. В. Художній паралелізм у поезії Володимира Свідзінського. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Філологічні науки*. 2006. № 13. С. 214–219. URL: <http://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/1128>
24. Abu al-Qasim al-Shabbi: das Gedicht «Der Wille des Lebens». *KIVVON. Content Creator Network. Online Journalismus. Digitalverlag*. URL:

- <https://www.kivvon.com/de/denkart-1/abu-al-qasim-al-shabbi-und-der-wille-des-lebens> (дата звернення: 05.05.2023).
25. AlJazeera Arabic قناة الجزيرة. هذا الصباح- أبو القاسم الشابي .. الشاعر السابق لعصره *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=L_XZIJAGrDA (дата звернення: 06.04.2023).
 26. Al-Shabbi's «The Will to Life». جدلية. URL: <https://www.jadaliyya.com/Details/23935> (дата звернення: 18.04.2023).
 27. Hussein R. H. Nature and death in the poetry of al-Malā'ika, al-Shābbī and Shukrī, and certain English Romantic poets : a comparative study : A Thesis for the Degree of PhD / University of St. Andrews. St. Andrews, 1989. 381 p. URL: <http://hdl.handle.net/10023/7138>.
 28. Idrees N. A. The Concept of Death and its Development in Modern Arabic Poetry : A Thesis for the Degree of PhD / University of London. London, 1987. 328 p. URL: <https://eprints.soas.ac.uk/28537/1/10672696.pdf>
 29. Leugering D. J. Joseph Roth als Briefferzähler. Autobiographische Rolleninszenierungen : Erlangung des Doktorgrades Dr. phil.. / Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg, Frankfurt am Main, 2020. 235 p. URL: <urn:nbn:de:bvb:29-opus4-142407>
 30. Omri M.-S. Abu Al-Qasim al-Shabbi. *Arabic literary biography 1850-1950* / part editor R. A. Wiesbaden. 2010. P. 292–303.
 31. Staff R. احتفالات ضخمة في تونس في الذكرى المئوية لميلاد الشابي. U.S.. URL: <https://www.reuters.com/article/oegen-tunisia-poet-ab4-idARACAE51N0SZ20090224> (дата звернення: 01.04.2023).
 32. Wahas Y. M. Role of Literature in Arabic Society: Abu Al-Qasim Al-Shabbi as a Model for Romantics. SMART MOVES JOURNAL IJELLH. 2018. Vol. 6, № 12. 14 p. URL: <https://ijellh.com/OJS/index.php/OJS/article/view/6162>
 33. أبو القاسم الشابي.. شاعر الأمل. الجزيرة. نظام الدخول: <https://www.aljazeera.net/amp/encyclopedia/2015/3/2> (дата звернення: 16.03.2023)
 34. الشابي أبو القاسم أبو القاسم الشابي ورسائله : دار الكتاب العربي. بيروت / المحقق: مجيد طراد. 1994. 310 ص.

35. أبو القاسم الشابي ديوان . دار العودة - بيروت. تقديم الدكتور عز الدين إسماعيل, 1997. 576 ص.
36. الشابي أبو القاسم مذكرات. وندسور: الناشر مؤسسة هنداوي, 2012. 72 ص.
37. الشابي أبو القاسم مذكرات. الدار التونسية للنشر, الشركة الوطنية للنشر والتوزيع بالجزائر, 1976. 80
p. URL: <http://www.bnt.nat.tn:81/numerisation/khaldounia/khmono/A-8-92946.pdf>
38. الشابي أبو القاسم محمد كرو حياته - شعره: منشورات. المكتب العلمي ومطباتها. شارع العرض, بيروت, 1954. 271 ص.
39. الشابي أبو القاسم الخيال الشعري عند العرب : محاضرة. وندسور : الناشر مؤسسة هنداوي, 2017. 90 ص.
40. الشابي للثقافة. الشاعرة فاطمة بن فضيلة / الذكرى ٨٢ لوفاة الشاعر أبي القاسم الشابي, 2017. نظام
الدخول: https://www.youtube.com/watch?v=N6_MiqIFuKA.
41. بوخاري فاطمة الزهرة البعد الوطني في شعر أبي القاسم الشابي : دراسة فنية نقدية : مذكرة مكملة لنيل
شهادة الماستر. جامعة محمد بوضياف – المسيلة, 2015. 112 ص.
42. تعريف أبو القاسم الشابي. موضوع. نظام الدخول:
https://mawdoo3.com/تعريف_أبو_القاسم_الشابي (дата звернення: 10.03.2023).
43. شادي أبو أحمد زكي الينبوع. وندسور: الناشر مؤسسة هنداوي, 2014. 164 ص.
44. في مثل هذا اليوم من 1934، توفي فجرا أبو القاسم الشابي شاعر الخضراء: زيارة لضريحه و قراءة
الفاحة على روحه (صور) - أنباء تونس. أنباء تونس. URL: [https://kapitalis.com/anbaa-](https://kapitalis.com/anbaa-09/10/2020/tounes)
09/10/2020/tounes/في-مثل-هذا-اليوم-من-1934،-توفي-فجرا-أبو-القا/ (дата звернення: 01.04.2023).
45. مبدع من تونس.. أبو القاسم الشابي.. إذا الشعب يوماً أراد الحياة. اليوم السابع. نظام الدخول:
مبدع-من-تونس-/-2019/6/28/ <https://www.youm7.com/story/> (дата звернення: 10.03.2023) 4308594/أبو-القاسم-الشابي-إذا-الشعب-يومًا-أراد
46. مجلة الحياة الثقافية تنشر وثيقة أدبية نادرة لتوفيق بكار حول أبو القاسم الشابي. إذاعة تونس الثقافية. نظام
الدخول: <http://www.radioculturelle.tn>/مجلة-الحياة-الثقافية-تنشر-وثيقة-أدبية (дата звернення: 15.04.2023)
47. محمد الأمين الشابي . المعرفة. نظام الدخول: <https://www.marefa.org>/محمد_الأمين_الشابي
(дата звернення: 05.04.2023).
48. هنداوي مذكرات أبو القاسم الشابي. – نظام الدخول: <https://www.hindawi.org/books> 75140946/
(дата звернення: 10.03.2023)